

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Clypeus Theologiæ Thomisticæ

In Tres Partes Divisus, Et Quinque Voluminibus Comprehensus
Tractatus de Prædestinatione, de Trinitate, de Angelis, & de homine

Gonet, Jean-Baptiste

Coloniæ Agrippinæ, 1671

Art. IV. Cur una ex divinis processionibus sit generatio, & non altera?

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77146](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77146)

quia in uno individuo perpetuo salvarur & con-
servatur, non appetit productionem alterius, &
ideo individuum illius, abique facultate gene-
ratiua imperfectum non est: ut constat in Ange-
lis, quorum quilibet in sua specie est perfectus,
abque dicta difficultate; & similiter in calis.
Unde quod in Deo detur potentia generatiua,
non est ex indigentia, sed ex summa fecundita-
te naturæ; sicut non ex indigentia, sed ex fecun-
ditate, Verbum à Patre producit, & à Patre &
Filio Spiritus sanctus.

Ad tertiam probationem, distinguo Majorem.
Potentia generatiua continetur sub omnipoten-
tia, absolute considerata, nego Majorem: sub o-
mnipotencia, prout est in Patre, concedo Majo-
rem, & concessa Minori, nego Consequentiam.

Ad quartam nego sequelam Majoris: Nam ut
docet D. Thomas quæst. 9. de potentia art. 9. ad
3. eadem potentia est in Patre & Filio; in Patre
generet, in Filio ut generetur; ac proinde ex
eo quod Pater possit generare, & non Filius, non
sequitur Patrem esse potentiorum Filio. Unde

Ad quintam probationem, distinguo Anteceden-
tem. Potentia generatiua est aliqua potentia,
& aliqua dignitas: distincta à potentia termina-
tandi generationem, nego Antecedens: eadem
cum potentia terminatiua generationis, con-
cedo Antecedens, & nego Consequentiam. Ita-
que quamvis desit Filio potentia generatiua,
non sequitur in illo esse defectum alicujus po-
tentie & perfectionis: quia talis potentia deest
abfolum sub uno munere, nempe generandi
actiue, non tamen sub omni munere, cum in illo
sit potentia terminandi generationem; quæ duo
munia non differunt perfectione, sed relatione:
eadem namque absoluta perfectio, connotando
Paternitatem, dat posse generare, & connotan-
do Filiationem, dat posse generari.

Instantibus: Potentia generatiua est distincta à
potentia terminatiua generationis: Ergo per
hoc quod Filio competat potentia terminatiua
generatiua, non salvarur quod illi aliqua po-
tentia non desit. Consequentia patet ex dictis:
Antecedens autem probatur, Primò quia actio
& passio ad diversa reducuntur principia; agit
enim aliquid ratione formæ, in quantum est in
actu, patitur autem in quantum est in potentia,
ratione materiæ: Sed generare & generari in Di-
uinis se habent per modum actionis & passionis:
Ergo referuntur ad diversa principia, & conse-
quenter potentia generatiua distincta est à po-
tentia terminatiua generationis. Secundò pro-
batur idem Antecedens: Potentiæ distinguntur
per actus: Sed generare est actus distinctus à ge-
nerari: Ergo potentia generatiua est distincta à
potentia terminatiua generationis.

Respondet negando Antecedens: cum enim
potentia generatiua, & potentia terminatiua ge-
neratiua, solum differat penes relationes quas
connotant, Paternitatem scilicet & Filiationem;
potentia verò sit aliquid absolutum, & absolu-
tum per relativum multiplicari non possit; fit
quod potentia generatiua nequeat in ratione
potentiæ à passiva generabilitate distingui: Unde
Ad primam Antecedentis probationem, di-
catur veram esse Majorem in actione transfeun-
te, falsam autem in actione immanente: ut con-
stat in volitione, cuius principium activum est
voluntas, & tamen eadem voluntas terminare
potest volitionem; & sub eadem distinctione

Tom. II.

A Minoris, nego Consequentiam: nam generatio
in Divinis non est actio transiens, sed immanens;
& similiter generari, per modum passionis im-
manētis significatur; & ideo non oportet ad diver-
sa principia reduci, sed eadē realiter potentia in
Patre est principium generationis, & in Filio, cō-
notatā filiatione, est generationis terminus. Ita
D. Thomas quæst. 9. de potentia art. 9. ad 4.

Ad secundam probationem Antecedentis, 127.
concessa Majori, nego Minorem. Nam sicut po-
tentia generatiua est divina essentia, connotatā
Paternitate, & generabilitas, eadem divina es-
sentia, connotatā Filiatione: ita actualis gene-
ratiua est divina intellectio, connotatā Paterni-
tate; & generari est passivum intelligi, connota-
tā Filiatione: intelligi enim & intelligere, non
sunt actus realiter distincti in Deo, & conse-
quenter nec generare & generari realiter distin-
guntur, quoad id quod in recto important, sed
solum quoad relationes quas dicunt de conno-
tato; qualiter etiam potentia generatiua, à po-
tentia terminatiua generationis distinguitur.

Qua doctrina est D. Thomæ quæst. 2. de poten-
tia art. 5. in corpore, quod ita concludit. *Similiter
ergo dicendum est de actione & potentia: nam genera-
tio significat actionem, cum aliquo respectu, & potentia
generandi significat potentiam, cum respectu: unde ipsa
generatio est Dei actio, sed prout est Patris tantum; &
similiter potentia generatiua est Dei omnipotentia,
prout est Patris tantum.* Ita D. Thomas loquendo
de activa generatione & potentia generatiua:
id ipsum dicitur, ut procedat consequenter, de
generatione passiva, & potentia terminatiua ge-
nerationis.

ARTICULUS IV.

*Cur una ex divinis processionibus sit generatio,
& non altera?*

§. I.

D Premittuntur quæ apud omnes sunt certa, & ratio
dubitandi proponitur.

Duo tantum certa, & indubitata fide tenen-
da, supponimus. Primum est, præter pro-
cessionem Verbi, dari in Deo aliam, per quam
Spiritus Sanctus procedit.

Probatur primò: de fide est dari tertiam Per-
sonam, quæ Spiritus Sancti nomine appellatur, 128.
& quæ est verus Deus, sicut Pater & Filius, ut
disputatione præcedenti contra Macedonianos
ostendimus: At hæc tertia Persona non est à se;
aliàs darentur duo innascibiles, & consequenter
duo Dii, quia ut supra ex D. Thoma retulimus:
Ponere duos innascibiles, est ponere duos Deos, & duas
naturas divinas: Ergo est ab alio, vel ab alijs, sci-
licet à Patre & Filio: Sed non potest esse à Pa-
tre & Filio, nisi ab utroque; procedat: Ergo præter
Verbi generationem concedenda est alia pro-
cessio in Divinis, scilicet Spiritus Sancti, quam
publica voce profitetur universalis Ecclesia,
tum in Symbolo Nicæno, dicens: *Credo in Spiritum
Sanctum Dominum, & vivificantem, qui ex Patre
Filioque procedit.* Tum in Symbolo Athanasij, his
verbis: *Spiritus Sanctus à Patre & Filio, non factus,
nec creatus, nec genitus, sed procedens.*

Probatur secundò ratione quæ habet D. Tho-
mas hic art. 3. Quemadmodum omne intelligēs

X 3

pro-

Producit aliquid ad intra, quod dicitur verbum, ita etiam quicumque diligit, producit amorem vel impulsum quemdam, ratione cujus amatum est in amante: Atqui ob eam rationem, probabiliter inferimus dari in Deo Verbi processionem, ut constat ex dictis art. 1. Ergo etiam supposita fide, possumus inferre à simili, aliam esse in Deo processionem per viam amoris, quæ Spiritus sancti processio appellatur. Minor & Consequentia patent ex supra dictis. Tota difficultas est in probatione Majoris, quæ extranei à Schola D. Thomæ non aliter probant, quàm quia omnis actio debet habere terminum à se productum: Dilectio autem est actus voluntatis, sicut intellectio est actus intellectus: Ergo debet habere aliquem terminum à se productum. Illa tamen propositio univèrsaliter sumpta, vera non est: nam actiones immanentes, quæ potius sunt qualitates, quàm actiones prædicamentales, non habent terminum necessarium, sed tantum permissivè; ex quo inulimus in Tractatu de visione Beata, Beatos videndo divinam essentiam, nullum formare verbum creatum. Unde illa Major à viâ probari debet.

130. Observandum est igitur: Quòd cum omnis actio debeat aliquo modo attingere objectum, circa quod versatur, aliàs daretur actio in distas, quod implicat, ut docent Philosophi in libris Physicorum; & actio immanens sit in ipso agente, ejus objectum debet etiam intra illud existere, ac illi intimè conjungi, vel ratione sui, vel ratione alicujus suppletis vicem illius. Unde sicut objectum intellectiois sit præsens intellectui, vel per seipsum, si sit per se primò intelligibile, ut in visione Beatifica contingit; vel per suam similitudinem, ut fit in aliis intellectioibus creatis; ita & objectum volitionis debet esse præsens voluntati, eique aliquo modo conjungi; & cum hæc unio non possit fieri mediante specie & similitudine objecti (quia vis appetitiva non petit assimilari objecto, sed in illud ferri) debet fieri per inclinationem & propensionem. Unde sicut ex hoc quòd aliquis rem aliquam intelligit, provenit quedam intellectualis conceptio rei intellectæ in intelligente, quæ dicitur verbum: ita ex hoc quòd aliquis rem aliquam amat, provenit quedam impressio, ut ita loquar, rei amate in affectu amantis, secundum quam amatum dicitur esse in amante, sicut & intellectum in intelligente. Verba sunt D. Thomæ infra quæst. 37. art. 1. Quare idem S. Doctor 1. 2. quæst. 28. art. 1. ad 2. docet de ratione amoris triplicem esse unionem; unam à qua procedit, quæ est unio similitudinis, quæ est causa amoris; aliam in qua consistit, quæ est impetus & impulsus quidam in rem amatam; & alteram quam efficit vel exoptat, quæ est unio realis, quam amans quærit habere cum re amata.

131. Dices cum Valentia, cui hæc ratio D. Thomæ non placet: quòd quamvis amatum debeat esse præsens intra amantem, per inclinationem, non propterea debet produci à voluntate creata aliquis terminus, qui sit pondus & inclinatio; quia illa præsentia objecti sufficienter fit per actum amoris, qui est actualis inclinatio. Unde D. Thomas quæst. 4. de verit. art. 2. ad 7. optime dixit: *Voluntas non habet aliquid progrediens à seipsa, quod in ea sit, nisi per modum operationis: intellectus autem habet non solum per modum operationis, sed etiam per modum termini.*

132. Sed contra primò: D. Augustinus 14. de Trinit. cap. 8. & D. Thomas infra quæst. 93. art. 7.

A dicunt hominem in se habere imaginem Trinitatis, quia assimilatur ei in productione verbi, & termini amoris: Sed hoc esset falsum, si nihil homo produceret per voluntatem, solum enim assimilaretur Deo in actibus essentialibus intelligendi & volendi: Ergo &c.

Contra secundò: Sicut objectum intellectiois non fit præsens formaliter intellectui, per ipsam intellectioem, sed per aliquem terminum ab illa productum, qui est ejus imago & similitudo expressa: ita nec objectum amatum fit formaliter præsens ipsi amanti, per actum amoris, sed per aliquem terminum ab illo productum, qui habeat rationem impulsus ac ponderis inclinantis in illud: juxta illud Augustini 14. Confess. cap. 9. *Pondus meum amor meus: amor feror quocunque feror.*

Neque obstat discrimen quod D. Thomas assignat inter intellectum & voluntatem: ex hoc enim solum sequitur, per actum amoris non produci aliquid quod habeat rationem imaginis & similitudinis respectu rei volitæ; sicut per intellectioem produci verbum, quod est imago & similitudo expressa rei cognitæ: non tamen inferitur, non produci aliquem terminum, qui habeat rationem ponderis ac impulsus, impellentis & inclinantis in rem amatam. Unde quando S. Doctor dicit, quòd per voluntatem non produci aliquid nisi per modum operationis, non intendit negare per actum amoris aliquem terminum in voluntate produci, qui re ipsa & de facto sit terminus; sed solum intendit declarare, quòd terminus ille, quia habet per modum viæ & tendentiæ in aliud, habet modum operationis, non verò termini, ut rectè notavit Cajetanus hic art. 3.

Secundum, quod ut fidei veritate supponimus, est processioem Verbi, generationem esse, non autem processionem Spiritus sancti. Quod omnis Scripturæ testimonio, constat ex Symbolo Athanasii, ubi de Persona Filii sic dicitur: *Filius à Patre solo est, non factus, nec creatus, sed genitus. Et de Persona Spiritus sancti: Spiritus sanctus à Patre & Filio, non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens.*

Confirmatur: Passim in Scriptura Filius vocatur unigenitus, id est solus genitus: Ergo sola productio Filii est vera generatio, non autem Spiritus sancti processio.

Dices: Etiam frequenter in sacris litteris Filius Dei appellatur primogenitus: Ergo habet alium posteriorem genitum, scilicet Spiritum sanctum. Sed nego Consequentiam. Nam ut dicitur in Concilio Ephesino cap. 4. *Filius Dei unigenitus est primogenitus & unigenitus; primogenitus comparatione ad filios adoptivos, & unigenitus per consensionem alterius Filii naturalis.* Unde Augustinus libro de fide & Symbolo cap. 4 sic habet: *Secundum id quòd unigenitus est non habet fratres secundum id autem quòd primogenitus est, fratres vocare dignatus est omnes, qui post ejus primitias in Dei gratia nascuntur per adoptionem filiorum.*

Hæc ut omninò certa & indubitata supponimus. Quod autè in examè vocamus, est cur processio Verbi sit generatio, non autem processio Spiritus sancti? Ratio dubitandi, ea quæ diffinitiva est, quia generatio viventium propria, quæ sola reperitur in Deo, est origo viventis à vivente conjuncto in similitudinem naturæ: quæ definitio non datur convenire non solum processionem verbi, sed etiam processionem Spiritus sancti: hæc si quidem est origo viventis: Spiritus enim sanctus est vivens,

vens, non minus quam Verbum) & a vivente
 conjoinctis; cum sic terminus actionis immanen-
 tis, & intime conjungatur suo principio, ratione
 adentis in natura cum illo: aliunde etiam est
 similis in natura, cum eandem naturam Patris
 & Filii per suam processionem accipiat: Ergo
 nulla est ratio assignabilis, cur uni & non alteri
 processionis ratio generationis conveniat, sed
 hoc sola fide tenendum est. Ita sentit Magister
 in 1. dist. 13. ubi ait: *Inter generationem vero Filii,
 & processionem Spiritus sancti, dum hic vivimus, di-
 scernere non valemus. Eius suffragari videtur Augu-
 stinus libro, contra Maximin. dicens: Distinguere
 istam generationem, & hanc processionem, nes-
 citur non ratio, non sufficit.* Tunc certe venit Deus
 ab Aulro, & sanctus de monte Pharan (id est de
 monte umbroso) ut dicitur Abac. 3. quando Spi-
 ritus sanctus a Patre & Filio procedit: ab Aulro
 quidem, quia ex amore procedit, de monte vero
 umbroso, quoniam ineffabilis & obscurissima
 est ejus processio. Quid de illa tamen sentiant
 Theologi, & quae circa propositam difficulta-
 tem sit veritas aut probabilior sententia, brevi-
 ter hic exponendum est.

S. II.

Duplex dicendi modus rejicitur.

Leet processio Spiritus sancti obscurissima
 sit, & posuerit tenebras latibulum suum, ut
 ait Bernardus serm. 1. Pentecostes: nec possit as-
 signari aliqua ratio evidens ac demonstrativa,
 cur productioni Verbi, non vero processioni
 Spiritus sancti, ratio generationis conveniat:
 Theologi tamen, ut Haereticorum argumentis
 possint occurrere, ad reddendam hujus rei ra-
 tionem aliquam congruentem & probabilem,
 haudabiliter insudarunt. Missis autem quorum-
 dam veterum Theologorum sententiis, quae
 non a Scholis eliminatae sunt.

Primus dicendi modus est Aliacensis, relati-
 vaeque hic disp. 113. cap. 3. asserentis idem Spi-
 ritum sanctum non esse genitum, bene tamen
 Verbum; quia hoc ab uno tantum, ille vero a
 duobus procedit.

Sed haec sententia displicet, ac rejicitur com-
 muniter: Primò quia per nullam particulam in
 definitione generationis repertam, excluditur
 quòd illius terminus a duobus procedat: si enim
 per aliquam, maximè per istam, a vivente, quae
 cum in singulari principium designet, plurali-
 tatem principiorum videtur excludere: Sed per
 haec non excluditur: Ergo &c. Minor probatur:
 Terminus per generationem productus, etiam
 in singulari exprimitur, cum dicatur, *origo vi-
 ventis*; & tamen per hoc non excluditur, quòd
 et in ejusdem generationis activae duo viven-
 tia procedant: Ergo etiam si principium in sin-
 gulari exprimitur, per eam inde colligitur, nò
 posse a duobus aliquid procedere ut genitum.

Secundo, Quòd Spiritus sanctus a duobus
 procedat, non obstat quin procedat ut illis si-
 milis in natura, ex vi processionis: Ergo hoc non
 impedit quin ejus productio sit vera generatio.
 Consequentia patet, Antecedens probatur:
 Tum quia duo ad productionem alicujus vi-
 ventis concurrentia, possunt in natura adunari:
 Tum etiam, quia in creatis filius a patre & matre
 proceditur, & tamen procedit ut illis similis in
 natura: Ergo quòd Spiritus sanctus a duobus
 producat, non obstat, quin illis similis in na-
 tura procedat.

A Tertiò, Si Pater & Filius per intellectum pro-
 ducerent Spiritum sanctum, verè esset verbum,
 & consequenter filius, ac proinde genitus: Ergo
 non ideo non est genitus, nec filius, quia a duo-
 bus procedit, sed quia non procedit per intelle-
 ctum, sed per voluntatem: quae est ratio D. Tho-
 ma, quam inferius explicabimus.

Si opponas D. Augustinum 15. de Trinitate
 cap. 27. ubi inquit, *Cur non dicatur natus esse, sed
 potius procedere Spiritus sanctus?* Cui difficultati
 sic respondet: *Quoniam si etiam ipse, Filius diceretur,
 amorum utique Filii diceretur, quod absurdum
 est; filius quippe nullus est duorum, nisi patris &
 matris: absit autem, ut inter Deum Patrem & Deum
 Filium aliquid tale suscipiamur.* Idem docet S. Tho-
 mas quaest. 10. de potentia art. 2. ad 11. Ergo ex
 mente D. Augustini & S. Thomae, per hoc quòd
 Spiritus sanctus a duobus procedat, a ratione
 geniti & filii sufficienter excluditur.

B Respondeo primò, Augustinum rationem
 istam non absolute ut sufficientem dixisse, sed
 solum ut sufficientem his qui extendi non valent
 in amplius, ut constat ex capitis initio, ubi ait:
*Sufficit autem interim his qui extendi non valent in
 amplius, &c.* Id est illis qui ex humanis moventur
 ad rimanda divina.

Secundo respondeo, Quòd cum Spiritus san-
 ctus sit a duabus Personis, quia est per volunta-
 tem, & ex amore mutuo Patris & Filii procedit;
 Verbum vero ab una tantum, quia est per intel-
 lectum, & consequenter per modum similitudi-
 nis; signum quidem evidens est, Verbum pro-
 priè generari, non autem Spiritum sanctum,
 quia hic a duabus, illud vero ab una tantum
 Persona procedit, non tamen est ratio a priori;
 & hoc solum volunt D. Augustinus & S. Tho-
 mas locis allegatis.

Secunda sententia docet Verbum esse Filium,
 quia accipit ex vi processionis naturam, ad alte-
 rius suppositi productionem fecundam; & Spi-
 ritum sanctum idem Filium non esse, quia licet ex
 vi processionis sit similis suo principio in essen-
 tia, non tamen in natura sub conceptu naturae,
 eò quòd haec consistat in fecunditate alterius
 suppositi productiva, quam Spiritus sanctus suam
 processionem non accipit. Ita docent D. Bonaven-
 tura, Alensis, & Richardus a S. Victore: quos ex
 Recentioribus sequuntur Zuniga disp. 2. de
 Trinit. dub. 20. & Martinonus disp. 24. sect. 9.

Sed haec etiam sententia non placet, & rejicitur
 primò ex D. Thoma infra qu. 35. art. 2. in corp. ubi
 aliquorum sententiam, qui ex hoc Spiritum
 sanctum defendebant non esse imaginem, quia
 cum Patre & Filio non convenit in notione prin-
 cipii, hac ratione confutat; quia similitudo aut
 aequalitas non attenditur in relationibus, notio
 autem principii relationem importat. Ex quibus
 hoc argumentum conficitur. Similitudo requi-
 sita in persona genita ad rationem generationis,
 non est in relativis, sed in absoluto: At similitu-
 do in fecunditate productiva alterius supposi-
 ti non est in absoluto praecise, sed in absoluto,
 adjuncta relatione in obliquo & de connotato,
 ut patet ex dictis articulo praecedenti: Ergo haec
 ad rationem generationis necessaria non est.

E Secundo, Si esset necessaria praedicta similitu-
 do ad rationem Filii in Divinis, maximè quia in
 creatis ita contingit, quòd scilicet filius est similis
 generanti in fecunditate productiva alterius sup-
 positi: Sed ex hoc non colligitur: Ergo &c. Pro-
 batur Minor: Vis productiva alterius suppositi,
 in qua

in Bibli

in qua filius assimilatur patri in creatis, est vis generativa; & tamen ex hoc inferre non licet, de ratione Filii in Divinis esse, assimilari principio producenti in vi generativa: Ergo nec licet colligere, debere illi assimilari in vi productiva.

148. Tertiò, De ratione Filii in Divinis solùm est, assimilari suo principio in natura, sub conceptu naturæ: At conceptus naturæ in toto rigore salvatur absq; vi productiva alterius suppositi: Ergo si convenit Spiritui sancto ex vi processionis, erit genitus & filius, etsi non assimilatur principio productivo sicut in fecunditate productiva. Major constat ex definitione generationis viventium. Minor autem ostenditur primò ex communi Patrum doctrina, afferentium tres Divinas Personas esse non solùm unius essentiæ, sed etiam unius & ejusdem naturæ: At si de conceptu naturæ esset facultas realiter productiva alterius suppositi, tres Personæ Divinæ, licet essent ejusdem essentiæ, non essent ejusdem naturæ; cum fecunditas productiva alterius suppositi, non competat Spiritui sancto: Ergo conceptus naturæ salvatur absque fecunditate productiva alterius suppositi.

Secundò probatur eadem Minor. Si de conceptu naturæ, prout ponitur in definitione generationis viventium, esset vis productiva alterius suppositi ejusdem naturæ, sequeretur primò, Filium non esse Patri similem in conceptu adæquato naturæ. Secundò, Patris & Filii naturam eandem non esse: Utrumque est absurdum, aliàs Verbum non esset filius, cum de ratione filii sit adæquatam patris naturam ex vi processionis accipere: Ergo, &c. Sequela quoad utramque partem probatur. Natura Patris est generativa, & spirativa, natura autem Filii tantum spirativa: At vis generativa differt à spirativa: Ergo non esset in Filio adæquata Patris natura, nec Pater & Filius ejusdem naturæ essent.

Tertiò eadem Minor principalis ostenditur. Non est de ratione naturæ, quòd sit principium in alio, seu in ordine ad alium, sed sufficit quòd sit principium motus ejus in quo est; ut constat in naturis cælorum & Angelorum, in quibus reperitur ratio perfectissima naturæ, absque vi productiva, etiam radicali, alterius suppositi: Ergo conceptus naturæ in toto rigore salvatur, absque vi productiva alterius, per hoc scilicet quòd sit radix aliarum operationum immanentium, vel transeuntium.

149. Quartò rejicitur hæc sententia. Patres Latini disputantes cum Græcis, ut probarent Spiritum sanctum à Filio procedere, nunquam usi sunt hac ratione, nempe quòd si Spiritus sanctus à Filio non procederet, Verbum Divinum non esset Filius: At si in ratione Filii constitueretur per hoc quòd assimilaretur Patri in vi spirativa, hac ratione procul dubio usi fuissent, ut Græcorum errorem confutarent: Ergo &c.

150. Confirmatur, & magis illustratur hæc ratio. Omnes Doctores disputantes, an si Spiritus sanctus non procederet à Filio, distingueretur ab illo? supponunt in data hypothesi remanentur Filium formaliter: At si de ratione Filii esset fecunditas productiva alterius suppositi, hoc non posset supponere: Ergo sentiunt id non esse de ratione geniti & filii.

151. Confirmatur amplius: Conditionalis ista: Si Spiritus sanctus non procederet à Filio, non distingueretur ab illo, utilis est ad investigandam rationem formalem multiplicandi Personas Divinas, ut

A docent Theologi infra quæst. 36. At si Verbum constitueretur in ratione filii formaliter, per fecunditatem productivam Spiritus sancti, omnino inutilis esset, cum esset propositio implicatio ex vi terminorum, ut hæc: Si homo esset, & non rationalis esset: Ergo fecunditas ista alterius suppositi productiva, non est de ratione filii et vi filiationis, nec de generationis conceptu.

Pro opposita tamen sententia adduci potest quidam locus ex Concilio Florentino, qui nonnullam videtur habere difficultatem. Sumitur ex sessione ultima §. Quoniam Græci suspicantur, ubi hæc verba habentur: *Credentes Spiritum sanctum nequaquam ex Filio procedere, necesse est ut Spiritum sanctum intelligant à solo Patre procedere, ac consequenter non esse filium.* Ex quibus verbis sic licet arguere. Ex mente Concilii, qui negant Spiritum sanctum à Filio procedere, coguntur negare dari Filium in Divinis: Ergo Filius in ratione talis constituitur per virtutem producendi Spiritum sanctum: Ergo natura in cuius similitudinem filius debet prodire, dicit virtutem producendi alium sibi similem; & consequenter ex eo quod hujusmodi virtus & fecunditas desit Spiritui sancto, rectè inferitur non esse filium, ejusque processionem generationem non esse.

Respondent nonnulli apud Ariagum d. 47. sect. 6. hæc verba Florentini, *Ac consequenter non esse filium*, intelligenda esse de Spiritu sancto, ita ut sensus sit: *Ac consequenter Spiritum sanctum non esse filium.*

Sed contra: Ibi Concilium infert absurdum, quod ex sententia Græcorum sequitur: *Ac negare Spiritum sanctum esse Filium, non absurdum, sed Catholicum est: Ergo aliud ibi inferunt.*

Respondet secundò ipsemet Ariaga ibidem. Definitiones & Canones Conciliorum esse de fide, secus autem argumenta facta à Concilio: in conveniens autem illatum non est definitio, sed argumentum, quo Concilium probat Spiritum sanctum procedere à Filio.

Sed hæc etiam solutio non placet: nam licet verum sit, argumenta facta à Concilio non esse de fide, sunt tamen magnæ auctoritatis; & contrariæ sententiæ sufficeret, quòd Concilium eam veram existimasset, etsi non definitivè.

Respondetur igitur duo inferri à Concilio, ex eo quòd Spiritus sanctus à solo Patre procederet. Primum est, non procedere à Filio, quòd ipsum est contra fidem; ex quo secundò inferri illum non esse Filium; quæ consequentia immediata & formalis non est, sed mediata & materialis, ac si ita argumentaretur: si Spiritus sanctus à Filio non procederet, Pater non communicasset Verbo vim spirativam: Ergo nec naturam divinam; & consequenter Verbum Filium non esset. Patet hæc Consequentia: Nam cum in vi spirativa non opponatur Pater & Filius, eadem ratio est de communicatione facultatis spirativæ, ac de communicatione naturæ: Ergo illam non communicasset, nec naturam communicasset: ex quo rectè inferitur, Verbum non fore Filium. Ut autem Concilium oppositæ sententiæ faveret, consequentia facta deberet esse immediata & formalis.

Obijciunt secundò defensores illius sententiæ. In creatis omnes generationes viventium pertinent ad communicandam naturam fecundam, & productivam alterius viventis; licet per accidens hoc impediri possit, ut contingit in generatione muli: quamquam mulos esse in Aia fecundis

condos testetur Theophrastus, a Vazque relat-
tus, licet & simia, in fecunde in Europa, fec-
cande sunt in Asia & Africa: Ergo ascendendo à
creatis ad Divina, rectè inferitur processionem
Spiritus Sancti non esse generationem: eò quòd
non tendat ad comunicandam naturam fecun-
dam, & alterius Personæ Divinae productivam.
Confirmatur: Illa particula posita in defini-
tione generationis viventium, scilicet, *in simili-
tudine naturæ*, debet intelligi de natura strictè
& egrogosè sumpta: Sed natura in stricta acce-
ptione, est natura fecunda, & productiva alte-
rius viventis; nam si realiter productiva non
est, est natura veluti mortuo modo: Ego idem
quod prius.

Ad objectionem, concessio Antecedente, nego
Consequentiam: nam à creatis ad Divina non
valet discursus in subiecta materia. Cum enim
Spiritus Sanctus, quam Filius à Patre per genera-
tionem recipit, sit vis generativa; si ab humanis
ad Divina valeret consequentia, sequeretur
quòd non solum processio Spiritus Sancti, sed
etiam Verbi productio, non esset vera generatio:
quæ licet Filius à Patre virtutem spiritaliam ac-
cipiat, potentia tamen generandi ab eo non re-
cipit, licet in humanis filius eam recipit à patre.

Ad confirmationem, concessio Majori, nego
Minorem: nam, ut supra annotavimus, in Cœlis
& in Angelis salvatur ratio stricta naturæ, absq;
productiva alterius suppositi. Item in Deo se-
cundum se considerato, & ut abstrahit à per-
sonæ relationibus, vera & stricta ratio naturæ
operatur; & tamen pro eo priori non concipi-
tur in eo fecunditas, sit vis productiva Filij &
Spiritus Sancti; hæc enim supponit essentiam
divinam esse per relationem à eternitatis modi-
ficatam. Cur ergo similiter in Spiritu Sancto
non salvabitur ratio stricta naturæ, absq; vi pro-
ductiva alterius suppositi?

Confirmatur: Sicut natura definitur per hoc
quòd sit principium motus &c. ita definitur vi-
vans, per hoc quòd est se movere: Sed ratio vi-
vans, perfectissimè, & cum omni proprietate, sal-
vatur in Deo, absq; vi productiva reali, per hoc
quòd sit principium virtuale actionis vitalis:
ergo etiam propria ratio naturæ in illo salvatur,
per hoc quòd divina essentia sit radix virtualis
actionum intelligendi & volendi, absq; facultate
productiva alterius suppositi.

§. III.

Canariensis & sequacium sententia im-
probat.

Præter duos dicendi modos jam impugnatos
est celebris sententia aliquorum, qui docent
Verbum esse Filium, non autem Spiritum
Sanctum; quia licet utriq; ex vi processionis
comunicetur divina natura, & consequenter
utriq; ut similis suo principio procedat, tamen
Spiritus Sanctus non procedit per modum ima-
ginis, quòd ad rationem filij & genti necessariū
est. Ita Vazquez disp. 113, cap. 7. Turrianus, Alar-
con, & quidam alij Recentiores, secuti Cana-
riensem hanc art. 2. Placuit etiam hæc sententia
Joanni de Portugal Episcopo V. sensu libro 2. de
Processione Spiritus Sancti, cap. 18. nec illam
omnino reprobat Bannez hanc art. 4. dub. 1.

Dupliciter tamen ceteris Theologis, & rejci-
tur primò. Quia videtur esse manifesta contra-
dictio in hoc quòd illi Auctores asserunt, nem-
pe Spiritum Sanctum procedere ut similem Patri
& Filio, ex vi suæ processionis, & tamen non esse
illorum imaginem. Nam ut docet S. Thomas in-
frà quæst. 35. art. 1. & 39. art. 1. post Augustinum
& Anselmum, ut aliquid habeat rationem ima-
ginis, duo solum requiruntur, nempe quòd sit
alteri simile, & quòd sit ab illo expressum & de-
ductum: At si semel concedatur, Spiritum San-
ctum procedere ex vi suæ processionis in simili-
tudinem naturæ cum Patre & Filio, utrumq; ha-
bebit, ut patet: Ergo erit illorum imago.

Confirmatur: Non aliâ ratione filius in crea-
tis est imago naturalis patris, nisi quia per gene-
rationem accipit naturam formaliter, in qua illi
assimilatur. Item Verbo Divino non aliâ de cau-
sa ratio imaginis convenit, nisi quia procedit ut
similis in natura Patri, ex vi suæ processionis: Er-
go si concedatur Spiritum Sanctum ex vi suæ pro-
cessionis procedere ut simile in natura Patri &
Filio, non potest negari esse illorum imaginem. Un-
de S. Thomas infrà quæst. 35. art. 2. nò aliter pro-
bat Filio convenire ratione imaginis, non autem
Spiritus Sancto, nisi quia *Filius procedit ut Verbum,
de cujus ratione est similitudo speciei ad id à quo proce-
dit, non autem de ratione amoris; quamvis hoc conve-
niat amoris qui est Spiritus Sanctus, in quantum est a-
mor Divinus.* Quasi diceret: ideo Filium esse ima-
ginem, non verò Spiritum Sanctum, quia Filius
procedit ut similis suo principio ex vi suæ pro-
cessionis, eò quòd procedat ut Verbum, quòd
est similitudo expressa objecti; non autem Spi-
ritus Sanctus, quia procedit ut amor, qui non
est similitudo, sed pondus & inclinatio in rem a-
matam: quam rationem latius infrà exponemus.

Respondetis primò: Ideò filium in creatis,
& Verbum in Divinis, esse imaginem Patris, quia
recipit naturam eà intentione ut Patrem repræ-
sentet, quòd non competit Spiritui Sancto.

Sed contra primò: D. Thomas loco jam re-
lato non assignat hanc rationem, cur Filius in
Divinis habeat rationem imaginis, non verò
Spiritus Sanctus, sed potius recurrit ad simili-
tudinem, quæ uni competit ex vi suæ processionis,
non verò alteri.

Secundò, Vel solutio procedit de intentione
primaria naturæ, vel de secundaria? Primum
est falsum, solum enim imago intentionalis per
se primò ad repræsentandum à natura ordina-
tur: secundum autem est verum. Caterùm eo
ipso quòd ex vi productionis intendatur simili-
tudo termini cum principio in natura, secunda-
riò intenditur ejus repræsentatio; nec aliunde
hæc secundaria intentio, quàm ex illa primaria
colligi potest. Ergo si Spiritus Sanctus accipit ex
vi processionis naturam sui principij formaliter,
ex secundaria intentione, ad repræsentan-
dum ordinabitur, ac per consequens erit imago.

Respondetis secundò, Ad rationem imaginis
non sufficere repræsentationem illius, in quo
convenit terminus cum principio, sed insuper
repræsentare debere id in quo discriminatur ab
illo, quòd convenit Verbo, secus autem Spiritui
Sancto; & ideo imago non est, quamvis natu-
ram sui principij accipiat ex vi processionis.

Sed contra: Vel ideo Verbum repræsentat quæ
sunt propria Patris, quia accipit ex vi processionis
Patris naturam, & ratio est ipsius naturæ; vel
quia ad Patrem relativè se habet, & ratione rela-
tionis? Si primò, etiam Spiritus Sanctus accipit
ex vi processionis sui principij naturam, in senten-
tia quæ impugnamus, & consequenter quæ sunt
illi

163.

164.

165.

166.

167.

168.

169.

illi propria representare poterit. Si secundum, A etiam Spiritus Sanctus ad Patrem, & Filium suam relatione refertur; & consequenter ratione relationis, quæ illis propria sunt poterit representare: Ergo nihil ei deerit ad rationem imaginis.

168. Dices, Spiritum Sanctum non referri ad Patrem & Filium, secundum proprias relationes, sed secundum relationem Spiratoris utriusque communem.

Sed contra: Licet non sit imago illorum secundum proprias relationes, erit tamen imago illorum, secundum istam communem, per quam Pater & Filius distinguuntur à Spiritu Sancto. Unde S. Thomas infra quæst. 35. art. 2. impugnavit rationem aliquorum, qui dicebant Spiritum Sanctum non esse imaginem Patris & Filij, quia sic esset una imago duorum, quod videtur impossibile, subdit: *Sed hoc nihil est, quia Pater & Filius sunt unum principium Spiritus Sancti: unde nihil prohibet sic Patrem & Filium (in quantum sunt unum) esse unam imaginem, cum etiam homo totius Trinitatis sit una imago.*

169. Ad do quod, Relativa proprietas Spiritus Sancti, eò quod sit mutuus amor, essentialiter petit relationes Paternitatis & Filiationis, ut inter se distinctas, tanquam modificantes vim spirativam: de quo infra quæst. 36. Ergo ob istam connexionem, utramque representabit: sicut Verbum representat non essentiam solam, sed & paternitatem, ratione connexionis quam habet cum illa.

170. Respondebis tertio: Ad rationem imaginis requiri quod alicui representet: unde cum Spiritus Sanctus nemini representet (non enim representat intellectui creato, ut patet, nec intellectui Patris aut Filij, quia Pater & Filius, licet diligant se Spiritu Sancto, non tamen se cognoscunt Spiritu Sancto) ille non habet rationem imaginis.

171. Sed contra primo: De ratione imaginis non est quod a naturaliter representet, sed sufficit quod quantum est de se sit representativa prototypi: nemine enim vidente aut cogitante, tabella figuram & lineamenta Cæsaris exprimens, verè dicitur esse ejus imago.

Deinde: Licet Pater & Filius non se cognoscant Spiritu Sancto, uterque tamen cognoscit se in Spiritu Sancto, tanquam in correlativo habente eandem naturam cum ipsis: sicut Pater cognoscit se in Filio, quia est ejusdem naturæ cum illo. Unde sicut Christus dicebat Philippo, *Qui videt me, videt & Patrem meum*, ita Spiritus Sanctus dicere potest, *Qui videt me, videt Patrem & Filium.*

172. Secundò contra eandem sententiam principaliter arguitur. Ratio imaginis est aliquid consequens ad passivam generationem, & illa posterior: Ergo non potest probari à priori, processionem Verbi esse generationem, non autem processionem Spiritus Sancti, quia Verbum est imago Patris, non verò Spiritus Sanctus. Consequentia patet: Antecedens probatur. Tum quia in humanis prius habet filius quod sit genitus à patre, eò quod illi similis in natura producat, quam quod sit patris imago; hoc enim ex illo sequitur. Tum etiam quia in Divinis etiam, prius intelligimus Personam Filij genitam, quam relationem imaginis. Nam ut ait D. Augustinus libro 7. de Trinit. cap. 2. *Eò quod nata est, & Verbum, & imago, & filius intelligitur.* Et ut docet S. Thomas infra quæst. 30. art. 4. *Originis passive significata, simpliciter procedunt secundum intellectum proprietates personarum procedentium,*

etiam personales. Unde subdit ibidem ad 3. *Naturæ secundum intellectum procedit filiationem.* Concipiuntur enim à nobis hujusmodi origines, ut fundamenta relationum. Prius ergo concipitur divina communicatur ex vi suæ processionis, quam concipimus in ea relationem imaginis: unde solum à posteriori, non verò à priori possumus colligere Verbum Divinum esse genitum & Filium, non autem Spiritum Sanctum, quia illi & non isti convenit ratio imaginis.

Denique eadem sententia impugnatur, retorquendo in ipsam telum, quod in Cajetani Vazquez contorquet, & ut ubi videtur valide videlicet, Philosophus in definitione generationis non posuit quod sit processio in similitudinem ex vi processionis: Ergo illa particula, ex vi processionis, non ad definitionem spectat, sed ad glossam, adjectionemque; Cajetani, & aliorum Thomistarum: unde stando in sola & mera definitione Philosophi, quæ ipsam quidditatem generationis exprimit, non habet Cajetanus, quomodo à processione Spiritus Sancti rationem generationis excludat. Retorqueo, in quæ hoc modo: Aristoteles non posuit in definitione generationis, quod procedat aliquid in similitudinem naturæ, per modum imaginis & representationis: Ergo illa particula, per modum imaginis & representationis, non pertinet ad definitionem generationis, sed ad glossam & adjectionem Vazquezij. Quomodo ergo salvat ipse quod Processio Spiritus Sancti non est generatio, stando in mera definitione Philosophi? Dicit, se non addere definitioni, sed explicare vim illius particule, in similitudinem. Bene: sed idem dicunt Thomistæ, se non addere definitioni generationis illa particulam, ex vi processionis, ut partem definitionis, sed tantum per modum explicationis, ad declarandum scilicet, quod ut aliqua actio generatio sit, ejus terminus debet esse formaliter similis: de quo infra. Ergo vel Vazquez male impugnat Thomistas, vel insufficienter processionem Spiritus Sancti à ratione generationis excludit.

Objicit in primis Vazquez varia SS. Patrum testimonia, asserentium de ratione filij esse, quod sit sui Patris imago; ex quo inferit, quod cum Spiritui Sancto ratio naturæ non conveniat, non potest dici Filius, nec ejus processio, generatio. Sed totum hoc libenter concedimus, & in hoc probando Vazquez inaniter tempus consumit. Solum contendimus, hæc duo quæ asserit, nempe quod Spiritus Sanctus ex vi processionis recipit Dei naturam, & tamen non est ejus imago, inter se pugnant, & manifestam contradictionem involvere, ut supra ostensum est.

Dices: Spiritus Sanctus de facto est similis suo principio in natura, similitudine per processionem accepta, etsi non ex vi processionis; & tamen de facto & re ipsa imago non est: Ergo etiam si ex vi processionis, ut similis suo principio procedat, poterit non esse imago ex vi processionis.

Quod amplius urgetur. Ignis genitus ab igne, non est imago ignis generantis, cum ex illo non magis in generantis notitiam veniamus, quam cuiusvis alterius, & tamen ab illo similis in natura procedit: Ergo etiam si Spiritus Sanctus ex vi suæ processionis accipiat naturam divinam, & in illa suo principio assimilatur, poterit tamen non esse imago illius.

Ad argumentum respondeo, negando Consequentiam: quia ut docet D. Thomas in 2. dist. 28. quæst.

A Probatum est ab æqualitate & similitudine, non est impossibile ad significandam rem, cui ex modo suæ proportionis non competit similitudo; & idè quàmvis aliquid inre & absolute sit simile alteri, & ab illo procedat, non est dicendum imago absolute & absolute, nisi ex modo & vi suæ processionis similitudinem habeat, quod Spiritui Sancto non convenit. Hinc inquit Anselmus in monologio cap. 53. Sic a-

B Ad confirmationem, nego Majorem: Nam cum dicitur D. Thomà in 4. quæst. 35. art. 2. in uno ovo esse tepe du alterius ovi, non aliâ ratione non inveniatur ratio imaginis, nisi quia non procedit ab illo, non est cur ab igne genito rationem imaginis generantis excludamus. Quod autem illo cogno, non magis in ignis generantis cognitionem certamus, quàm in cognitionem cuiusvis alterius ignis, idè est, quia sunt homogenea & ejusdem figure. Imò & hoc ipsum in viventibus contingere videtur, nempe cum pater & filius non assimilantur alteri exteriori, sed in natura solùm; tunc enim nihilium cognoscit, non magis venit in cognitionem patris, quàm aliorum hominum, quo non obstante, filius verè obtinet rationem imaginis.

C Opponit leandò Vazquez alia Patrum testimonia, excludentium Spiritum Sanctum à ratione genitæ & Filii, quia imago non est. Ita Anselmus ubi supra, Richardus à S. Victore libro 6, de SS. Trinitate, cap. 19, & sequentibus, & D. Thomà 4. contra Gentes cap. 11. Ergo vera ratio quare Spiritus Sanctus non est genitus neque Filius, est quia ut imago non procedit.

D Respondeo concessio Antecedente, distinguendo Consequens. Vera ratio à priori, nego à posteriore, concedo. Cum enim, ut supra dicebamus, ratio imaginis sit aliquid consequens ad passivam generationem, rectè à posteriori colligitur, Spiritum Sanctum non esse genitum, nec consequenter Filium, quia non habet rationem imaginis. Sicut à posteriori rectè inferitur, equum non esse animal rationale, quia non est fibilis. Cæterum ratio à priori cur Spiritus Sanctus non sit Filius vel imago Dei, est quia ex vi processionis non procedit similis principio in natura, ut supra ex D. Thomà ostendimus, & magis 8, sequenti exponemus.

§. IV.

Sententia D. Thomæ exponitur.

Dico primò: Ratio proxima & immediata, cur processio Verbi sit generatio, non autem processio Spiritus Sancti, est quia Verbum procedit in similitudinem naturæ, ex vi processionis, non verò Spiritus Sanctus. Ita docet D. Thomà in 1. dist. 13. quæst. 1. art. 3, ad 3. dist. 28. quæst. 2. art. 2. in corp. Primo ad Annib. dist. 13. quæst. unica art. 3. Quæst. 10. de potentia art. 2. ad 11. & 22. Quarto contra Gentes cap. 11. & 19. & in præsentibus quæstione art. 2. & 4.

Tom. II.

A Probatum primò: In definitionibus verba accipienda sunt in sensu formali, ne definitio unius alteri conveniat, puta definitio lineæ, superficiæ? Ergo quando in definitione generationis dicitur, quod vivens debet procedere in similitudinem naturæ, hoc debet intelligi de similitudine, quæ conveniat genito formaliter ex vi processionis, & non solùm materialiter vel concomitanter: Ergo idè processio Verbi est generatio, non verò processio Spiritus Sancti, quia Verbum procedit in similitudinem naturæ formaliter, & ex vi processionis, non verò Spiritus Sanctus.

B Probatum secundò: Actiones ad eundem terminum terminatæ, diversificantur ex diverso modo procedendi, & tendendi in illum, ut communiter docent Philosophi, & variis exemplis declarant: Ergo etiã processio Verbi, & processio Spiritus Sancti, distinguuntur propter diversum modum tendendi in terminum; & una habet rationem generationis, non verò alia, eò quod una tendat in similitudinem naturæ formaliter & ex vi sua, non verò altera, quamvis per utramque natura divinâ communicetur.

C Confirmatur & magis illustratur hæc ratio ex D. Thomà 4. contra Gentes cap. 23. Si res aliqua naturam alterius ab eo acciperet, non per genituram, sed per alium quemcumque modum, ratione filiationis careret, ut puta, si aliquis homo virtute sibi divinitus ad hoc concessâ, hominem faceret ex aliqua sui corporis parte, vel etiam exteriori modo, sicut facit artificiatâ, productus homo, producentis filius non diceretur, quia non procederet ab eo ut natus. Ergo similiter licet Spiritus Sanctus sit similis Verbo, & in eadem numero natura cum illo subsistat; quia tamen non habet talem similitudinem & naturam ex vi, seu ex modo ipso processionis, sicut Verbum: vel quia, ut loquitur S. Doctor in 1. ad Annibaldum dist. 13. quæst. unica art. 3. Processio Spiritus Sancti ex ratione modi procedendi, non dicit conformitatem naturæ, quam dicit generatio, idè ejus productio non habet rationem generationis, sicut Verbi processio.

D Dices: Definitionibus rerum nihil est superaddendum, sed ut jacent sunt accipiendæ: At in definitione generationis viventium, non est illa particula, ex vi processionis: Ergo absque fundamento illi additur, ut Spiritus Sancti processio à generationis ratione excludatur.

E Respondeo nihil esse addendum definitionibus, ut partem definitionis, posse tamen aliquid illi addi, per modum explicationis alicujus partis, & hoc non est addere, sed definitionem explicare: illa autem particula, ex vi processionis, non additur ut pars prædictæ definitionis, sed ad explicandum, quod ut aliqua actio generatio sit, ejus terminus debet esse formaliter similis, id est per illam accipere per se primò & formaliter principii naturam: Et certè, ut vidimus, Vazquez, cujus est hoc argumentum, addit definitioni traditæ, quod debeat ejus terminus procedere per modum imaginis; & Zuniga, quod debeat procedere cum sæcunditate & virtute productiva alterius. Si ergo ipsis licuit definitioni Aristotelis illas particulas addere, cur nobis non licebit, non addere particulas definitionibus rerum, sed illas explicare?

E Dico secundò: Ratio fundamentalis & radicalis, cur processio Verbi sit generatio, non autem processio Spiritus Sancti, est quia processio Verbi est per intellectum, processio verò Spiritus Sancti per voluntatem. Ita D. Thomas locis con-

Y 2 clusionè

clinatione præcedenti citatis, & hic art. 4. ubi sic dicitur. *Sciendum est, quod hæc est differentia inter intellectum & voluntatem, quod intellectus fit in actu per hoc quod res intellecta est in intellectu secundum suam similitudinem: voluntas autem fit in actu, non per hoc quod aliqua similitudo voluti fit in voluntate, sed ex hoc quod voluntas habet quandam inclinationem in rem volitam.* Processio igitur qua attenditur secundum rationem intellectus, est secundum rationem similitudinis, & in tantum potest habere rationem generationis, quia omne generans generat sibi simile. Processio autem qua attenditur secundum rationem voluntatis, non consideratur secundum rationem similitudinis, sed magis secundum rationem impellentis & moventis in aliquid. Et ideo quod procedit in Divinis per modum amoris, non procedit ut genitum, vel ut Filius, sed magis procedit ut Spiritus, quo nomine quadam vitalis motio & impulsio designatur, prout aliquis ex amore dicitur moveri vel impelli ad aliquid faciendum. Hæc D. Thomas, Quibus verbis fundamentalem nostræ conclusionis rationem exposuit. Ideo enim processio Verbi est generatio, non autem processio Spiritus Sancti, quia Verbum procedit in similitudinem naturæ, ex vi processionis, non autem Spiritus Sanctus, ut præcedenti conclusione ostendimus: Sed Verbum habet quod procedat in similitudinem naturæ, ex vi suæ processionis, quia procedit per intellectum; id verò non habet Spiritus Sanctus, ed quod procedat per voluntatem: Ergo ratio fundamentalis & radicalis, cur processio Verbi sit generatio, non autem processio Spiritus Sancti, est quia Verbum procedit per intellectum, & Spiritus Sanctus per voluntatem. Minor probatur: Intellectus ut abstrahit à creato & increato, est assimilativus; intellectio enim fit per assimilationem potentia cum objecto, ut docetur in libris de anima; unde Philosophus libro 3. de anima textu 37. docuit animam esse quodammodo omnia, quia est omnium cognoscitiva; & communiter dicitur quod intellectus intelligendo hominem, fit homo, & intelligendo lapidem, fit lapis, unde intellectus in supremo & perfectissimo suo analogo, est assimilativus perfectissimam similitudine, qui est identitas in natura. Voluntas verò non est potentia assimilativa: nam proprius modus operandi voluntatis, non est per assimilationem ad objectum amatum, sed per inclinationem & propensionem in illud, ut §. 1. ostendimus: quare quantumcumque crescat voluntatis perfectio, non habebit ex propria ratione terminum similem principio vel objecto producere, sed impulsivam perfectissimum ad illud. Ergo ideo Verbum Divinum habet quod procedat in similitudinem naturæ, ex vi suæ processionis, non autem Spiritus Sanctus; quia Verbum procedit per intellectum, & Spiritus Sanctus per voluntatem.

286 Dices primò: De ratione geniti & filii est esse similem generanti in natura, sub conceptu naturæ: Sed Verbum Divinum ex eo quod per intellectum procedat; non est simile producenti in natura, sub conceptu naturæ: Ergo ex hac ratione non rectè colligitur esse genitum, vel Filium. Probatur Minor: Intellectus enim ex proprio conceptu solum est assimilativus termini cum objecto, seu specie impressa, quæ unitur vice objecti cum principio: A ratio objecti, & ratio speciei, virtualiter distinguuntur à natura divina sub conceptu naturæ: Ergo ex eo quod Verbum Divinum per intellectum procedat, non est simile produ-

centi in natura, sub conceptu naturæ.

Respondeo primò: concessa Majori, negando Minorem: ad cuius probationem, nego etiam Minorem. Nam ut ait D. Thomas supra quaest. 14. art. 4. *In Deo intellectus, intelligitur, & id quod intelligitur, & species intelligibilis, & ipsum intelligere, sunt omnino unum & idem.* Cuius ratio est, quia cum hæc omnia in rebus creatis pertineant ad eandem lineam intellectivalem, & distinguuntur solum ex limitatione & potentiate creaturæ, identificantur in Deo, etiam sine distinctione virtuali, ut in Tractatu de attributis ostendimus. Unde hoc ipso quod Verbum Divinum, ex vi suæ processionis procedat ut simile objecto cognito, aut speciei intelligibili quæ gerit vices illius, procedit ut simile producenti in natura.

Secundò responderi potest, distinguendo Majorem secundæ syllogismi. Intellectus solum est assimilativus termini ad speciem & objectum, secundum conditionem speciei & objecti, nego Majorem: secundum naturam quæ est objectum & species, concedo Majorem, & data Minori, nego Consequentiam. Nam intellectus producens Verbum, non intendit illi communicare rationem speciei impressæ, aut rationem objecti, sed naturam in specie contentam, quæ exercet terminus speciei. Unde quamvis daretur quod in Deo ratio speciei & objecti distingueretur virtualiter à natura, non sequitur Verbo Divino non communicari naturam Divinam, sub conceptu naturæ, ex vi suæ processionis.

Dices secundò: De ratione geniti & filii est esse similem producenti in natura, sub modo essendi naturali: At Verbum Divinum, ex eo quod per intellectum procedat, non habet assimilari producenti in natura, sub modo essendi naturali: Ergo ex eo quod Verbum Divinum per intellectum procedat, non rectè probatur esse genitum & Filium, ejusque processionem esse generationem. Major patet, Minor verò in qua est difficultas, probatur. Intellectus solum per assimilari objecto in esse intelligibili & intentionali, non verò in esse entitativo & naturali; alioquin intelligendo lapidem, fieret lapis in esse entitativo; & cognoscendo plantam, fieret planta in esse naturali, quod absurdissimum est: Ergo Verbum Divinum ex eo quod per intellectum procedat, non habet assimilari producenti in natura, sub modo essendi naturali.

Respondeo concessa Majori, negando Minorem, ad cuius probationem dicendum est, quod licet intellectus creatus, quia imperfectus est, & ex indigentia verbum producit, solum sit assimilativus termini cum objecto, in esse intentionali & intelligibili, intellectus tamen divinus, quia perfectissimus est, & verbum non ex indigentia, sed ex infinita fecunditate producit; assimilativus est, non solum in esse intelligibili, verum etiam in esse entitativo & naturali. Unde intellectus abstrahens ab utroque, est positivè non peccat assimilationem termini ad objectum, in modo essendi naturali, permittit tamen hujusmodi assimilationem in aliquo sibi inferiori, nempe in supremo sui analogo.

Instabis: Esse intelligibile in Deo distinguitur jaltem virtualiter ab esse naturali & entitativo: Ergo Verbum potest perfectè assimilari producenti in esse intelligibili, ex vi processionis, absque eo quod ei assimilaretur in esse naturali. Consequentia videtur manifesta: Nam quia in Deo

Deo uno affectiva virtualiter distinguitur à natura divina, Spiritus Sanctus ex vi suæ processionis recipit unionem secundum affectum, non tamen unionem seu identitatem in natura: Ergo similitudo, &c.

Respondeo negando Antecedens: cum enim esse intelligibile ad lineam intellectualem pertinet, identificatur cum natura divina (quæ, ut supra ostendimus, per ipsum intelligere purissimum & actualissimum constituitur) absque virtuali unionem & actualissimum constituitur) absque virtuali discrimine. Unde repugnat quoddam Verbum Divinum perfectè assimilatur producenti in esse intelligibili, ex vi processionis, nisi etiam ex vi processionis perfectè ei assimilatur in esse naturali, sicut in natura, sub modo essendi naturali & entitativo: licet Spiritus Sanctus possit ex vi processionis recipere unionem secundum affectum, absque eo quod ex vi ejusdem processionis accipiat unionem in esse naturali, seu identitatem in natura; quia cum unio affectiva ad lineam voluntatis pertineat, est quid consequens naturam divinitatis, nec metaphysicam ejus constitutionem recipitur, ut in Tractatu de voluntate Dei fusè ostendimus.

Urgebis: Licet esse intelligibile & naturale non distinguantur in Deo virtualiter, eminenter tamen æquivalenter distinguuntur: Sed hæc eminentialis distinctio sufficiens est ut Verbo Divino communicetur formaliter natura divina sub modo essendi intelligibili, ex vi processionis, absque eo quod sub modo essendi naturali, formaliter ex vi processionis communicetur: Ergo sufficit, ut Verbum Divinum non procedat simile formaliter in natura sub conceptu naturæ, & consequenter ut ejus processio non sit generatio. Major, & consequens Consequentia patet: Minor verò, in qua est difficultas, variis exemplis ostenditur. Nam hæc eminentialis distinctio inter intellectum & naturam divinam, sufficit ut à visione beatifica participetur formaliter divina intellectio, non autem natura; & è contra, à gratia habituali participetur formaliter natura, & non intellectio. Item hæc eminentialis distinctio inter essentiam sub conceptu speciei, & sub conceptu naturæ, sufficit ut naturæ mentibus Beatorum formaliter sub conceptu speciei, non autem sub conceptu naturæ. De his sola distinctio eminentialis inter rationem Verbi & rationem Filii in secunda Trinitatis Persona, sufficiens est ut suppositum Verbi, Christum naturam, Filium naturalem constituat, absque eo quod constituat illum in ratione Verbi: Ergo inter sola distinctio eminentialis inter esse intelligibile & naturale, sufficit ut licet ex vi processionis communicetur Verbo Divino natura sub modo essendi intelligibili, non communicetur tamen sub modo essendi naturali, & sub proprio conceptu naturæ.

Respondeo concessa Majori, negando Minorem. Ad cujus probationem dicendum, duplicem dari in Deo distinctionem eminentialem: una est talis simpliciter & absolute, & præscindendo ab omni ordine & analogia ad creaturas, qualis reperitur inter essentiam & attributa, vel inter absolute & relativa; & hæc vocatur absolute distinctio virtualis: alia est quæ dicitur eminentialis solum secundum quid, & per respectum & analogiam ad res creatas, participantem unam perfectionem Dei, non verò aliam. Hoc modo distinguuntur in Deo essentia & natura, existentia & essentia, ratio filii & ratio Verbi; relatio ut generantis formæ hypostatice, & relative, & natura divina, ut habet rationem naturæ, à se ipsa ut gerit vices speciei, & intellectus, juxta probabilior sententiam. Prima distinctio sufficit, ut Deus possit unum ad intra communicare, alio non communicato; sicut Pater de facto communicat suam essentiam Filio, non verò suam paternitatem, vel potentiam generativam: secunda verò sufficit quidem ad hoc ut unum possit ad extra communicari, alio non communicato, non tamen ut possit ad intra communicari. Patet hoc in exemplis adductis: implicat enim quoddam Pater communicet essentiam Filio, non communicat existentiam & naturam; & quoddam Filium producat in ratione filii, nisi etiam illum producat in ratione verbi, & sic de cæteris. Quia ergo esse intelligibile & naturale distinguuntur eminenter hoc secundo tantum modo, & solum per analogiam ad creaturas; repugnat quoddam Pater æternus communicet suam essentiam Filio, sub modo essendi intelligibili, nisi etiam illam ei communicet, sub modo essendi naturali & entitativo. Quamvis in rebus creatis hæc duo possint separari, & Deus de facto uniat suam essentiam mentibus Beatorum, per modum speciei, & formæ intelligibilis; & repugnet tamen, quoddam illam eis communicet per modum formæ naturalis, & in esse entitativo, ut in Tractatu de visione Beatifica fusè declaravimus.

tura divina, ut habet rationem naturæ, à se ipsa ut gerit vices speciei, & intellectus, juxta probabilior sententiam. Prima distinctio sufficit, ut Deus possit unum ad intra communicare, alio non communicato; sicut Pater de facto communicat suam essentiam Filio, non verò suam paternitatem, vel potentiam generativam: secunda verò sufficit quidem ad hoc ut unum possit ad extra communicari, alio non communicato, non tamen ut possit ad intra communicari. Patet hoc in exemplis adductis: implicat enim quoddam Pater communicet essentiam Filio, non communicat existentiam & naturam; & quoddam Filium producat in ratione filii, nisi etiam illum producat in ratione verbi, & sic de cæteris. Quia ergo esse intelligibile & naturale distinguuntur eminenter hoc secundo tantum modo, & solum per analogiam ad creaturas; repugnat quoddam Pater æternus communicet suam essentiam Filio, sub modo essendi intelligibili, nisi etiam illam ei communicet, sub modo essendi naturali & entitativo. Quamvis in rebus creatis hæc duo possint separari, & Deus de facto uniat suam essentiam mentibus Beatorum, per modum speciei, & formæ intelligibilis; & repugnet tamen, quoddam illam eis communicet per modum formæ naturalis, & in esse entitativo, ut in Tractatu de visione Beatifica fusè declaravimus.

Disp. 2. art. 3

S. V.

Alia argumenta solvuntur.

Obijcies primò: Quidquid habet Spiritus Sanctus ex sua processione & origine, habet ex vi suæ processionis & originis: Sed Spiritus Sanctus ex sua processione & origine, habet divinam naturam; non enim illam habet à se, sed ab alio communicatam; alioquin darentur duo innascibiles in Trinitate, quod est hæreticum: Ergo habet illam ex vi suæ processionis & originis, & consequenter non minùs erit genitus, quam Filius.

Respondeo negando Majorem: non enim quidquid convenit termino producto per processionem, communicatur illi ex vi processionis, sed solum id quod est ratio formalis terminandi processionem: quod verò ratio formalis terminandi non est, licet communicetur per processionem, propter identitatem cum ratione formali terminandi, non tamen communicatur formaliter ex vi processionis. Unde quia natura divina non est ratio formalis terminandi processionem Spiritus Sancti, sed quid identificatum cum ratione formali terminandi, nempe cum ratione impulsus, quæ formaliter terminat, consequens fit, quoddam licet communicetur per processionem, non tamen ex vi processionis.

Instabis: Divina Natura est id quod primario terminat processionem Spiritus Sancti: Ergo est ratio formalis terminandi, & consequenter non solum convenit Spiritui Sancto per processionem, sed etiam ex vi processionis. Vtraque Consequentia patet ex dictis, Antecedens autem probatur. Per id Spiritus Sanctus primò terminat processionem, quod priùs ei convenit: Sed priùs ei convenit divina natura, quam ratio impulsus, aut quodlibet aliud attributum; quia Divinitas est eminenti quodam modo radix omnium attributorum, non solum in Deo ut præintellecto Personis, sed etiam in quacumque Persona: Ergo divina

196.

197.

Y ;

divina

divina natura est id quod terminat processionem A Spiritus Sancti.

198. Respondeo negando Antecedens, ad cuius probationem, distinguo Majorem. Per id Spiritus Sanctus primò terminat processionem, quod priùs ei convenit: in intentione, concedo Majorem: in executione, nego Majorem; & sub eadem distinctione Minoris, nego Consequentiam. Itaq; id quod priùs convenit in intentione, & in genere finis seu rationis finalis, est ratio primaria terminandi actionem, non id quod priùs convenit in executione, & in genere subiecti aut principii. Constat hoc in multorum sententia, afferentium unicà actione produci partialem substantiam, & partialem quantitatem: quæ actio non à substantia partiali, quæ prior est ordine executionis, & in genere causæ materialis, sed à partiali quantitate, quæ prior est in intentione, & in genere causæ finalis, speciem desumit. Constat etiam in sententia aliorum, afferentium unicà actione produci qualitates alterativas, & formam substantialem: quæ actio, non à qualitatibus priùs in executione productis, sed à forma substantiali, quæ prior est in intentione, specificatur. Licet autem natura divina priùs veluti executivè communicetur Spiritui Sancto, quàm omnia attributa, quia est veluti subiectum & radix illorum; in intentione tamen, & in genere rationis finalis, non ita contingit, sed actio voluntatis primò in intentione ad communicandum attributum inclinatur, nempe rationem impulsus: & idè non natura, sed attributum, est ratio primaria terminandi, & specificandi processionem Spiritus Sancti.

199. Dices: Quando cumque eadem actione producitur natura & proprietas, natura non solam est prior in ordine executionis, sed etiam intentionis: Ergo quando eadem actione communicantur natura & attributum, natura gaudet utraque prioritate: Sed Spiritui Sancto eadem actione communicantur natura & attributum: Ergo natura divina respectu talis actionis, nedum in executione, sed etiam in intentione attributum præcedit.

200. Respondeo verum esse Antecedens, quando primò producuntur natura & proprietas, secus D autem quando non primò producuntur, sed jam producta natura supponitur; ut constat in aggeneratione, quæ quia substantiam jam productam supponit, licet producat partialem substantiam, cum partiali quantitate, non tamen fertur intentio naturæ primariò in partem substantiæ, sed in quantitatem partialem. Quia ergo in Deo processio per voluntatem, jam supponit communicatam naturam, sub conceptu naturæ, per generationem Verbi, idè primariò in intentione, non ad naturam communicandam, sed ad attributum terminatur.

201. Dices rursus: Omne agens intendit producere sibi simile, nedum in principio proximo agendi, sed etiam & maximè in radicali: ignis enim v. g. calefaciendo, non solùm intendit producere sibi simile in calore, sed etiam in forma substantiali; & pater non intendit solùm sibi assimilare filium in potentia generativa, sed etiam & maximè in natura: Sed essentia divina est principium radicale productionis Spiritus Sancti, sicut voluntas est formale & proximum: Ergo Pater & Filius producendo Spiritum Sanctum, intendunt sibi simile in natura, & non solùm in attributo; & consequenter processio Spiritus Sancti per se primò tendit in ordine intentionis ad communicandam divinam naturam, & non solùm aliquod ejus at-

tributum, scilicet rationem impulsus.

Respondeo Majorem esse tantum veram, quando agens agit per virtutem proximam, destinatur ad communicandam naturam; quando verò agit per alias virtutes, intendit ad summum sibi simile formaliter in principio proximo. Unde cum intellectus in Divinis sit potentia per se primò destinata ad communicandam naturam, non autem voluntas: Pater & Filius producendo simul Spiritum Sanctum per voluntatem, non intendunt bene tamen Pater, per intellectum producendo Filium.

Obijcies secundò: Spiritus Sanctus procedit formaliter ut persona divina: Ergo ut habens naturam divinam. Consequentia videtur manifeste, quia Persona Divina non potest non dicere naturam divinam. Antecedens verò probatur primò, Spiritus Sanctus ex vi suæ processionis procedit ut subsistens in aliqua natura: Non creata, alià scilicet natura. Ergo divina: subsistens autem in natura divina, est persona divina: Ergo procedit formaliter ut persona divina.

Secundò: Spiritus Sanctus habet ex vi suæ processionis illud quod est constitutum personæ divinæ, nempe relationem originis: Ergo procedit formaliter ut persona divina.

Tertiò, Spiritus Sanctus procedit ut realiter distinctus à Patre & Filio: Sed non distinguitur realiter, nisi in quantum est una ex personis divinis: Ergo idem quod priùs.

Quartò, Spiritus Sanctus formaliter ex vi processionis procedit ut est: Sed est formaliter persona divina: Ergo procedit formaliter ut persona divina.

Propter hæc argumenta, quidam concedunt Spiritum Sanctum procedere formaliter ut personam divinam, licet negent illum procedere formaliter ut Deum. Sed illi minus consequenter loquuntur: cum enim persona divina nihil aliud sit, quàm subsistens in natura divina, si hæc non convenit Spiritui Sancto, ex vi processionis, non potest procedere formaliter ut persona divina. Unde prætermissa hæc solutio, respondeo, negando Antecedens. Ad cuius primam probationem, negatur Spiritum Sanctum formaliter procedere ut subsistentem in aliqua natura: solùm enim ex vi processionis procedit ut amor subsistens substantiæ relativæ.

Ad Secundam verò probationem, dices Spiritum Sanctum habere quidem ex vi suæ processionis substantiam relativam per quam constituitur persona, non tamen formaliter ut constituitur personam: quia persona constituitur ex substantia relativa ut modificante naturam, ac res Spiritus Sanctus non habet illam formaliter ex vi processionis, ut modificantem naturam, sed potest ut modificantem amorem seu impulsum in obiectum amatum. Quare procedit quidem Spiritus Sanctus ut subsistens in amore formaliter, ut subsistens verò in natura, materialiter & identice tantum, propter identitatem naturæ cum amore: amor enim perfectissimus vindicat sibi, etiam propria linea, quòd sit subsistens. Unde propterea (ut tertie probationi satisfiat) Spiritus Sanctus procedit ut realiter distinctus à Patre & Filio, quia procedit ut amor modificatus per substantiam relativam, distinctam à substantiâ Patris & Filii.

Ad quartam probationem, distinguo Majorem: Spiritus Sanctus formaliter ex vi processionis

nis procedit est: sub omni formalitate quæ est, nego Majorem: sub aliqua, concedo Majorem: & concessa Minori, nego Consequentiam. Et in illo in homine genito, & homine creato, quibus quantum ad esse eadem prædicata conveniunt; & tamen diversis formalitatibus terminantur, unus generationem, & alter creationem; hanc sub ratione communi entis creabilis, illam vero sub ratione aliqua peculiari entis. In isto etiam in corpore Christi Domini, existentis in sacramento altaris per transubstantiationem: nam licet in eo corpus Christi sit vivens, & animatum animâ rationali, non terminat tamen transubstantiationem sub ratione viventis aut animati formaliter, sed sub ratione corporis, ut docetur in Tractatu de Eucharistia. Non ergo requiritur, quod omne prædicatum formaliter habens ad esse, formaliter etiam se habeat ad terminandam actionem.

Objicies tertio: Spiritui sancto ex vi suæ processionis communicatur existentia divina: Ergo & divina essentia. Consequentia patet; nam in Deo essentia & existentia identificantur sine virtuali discrimine: unde si existentia divina Spiritui sancto ex vi processionis communicatur, non potest non illi communicari etiam ex vi processionis divina essentia. Antecedens verò probatur, quia cuilibet termino producto communicatur per se primò ex vi processionis existentia, cum producere nihil aliud sit quam dare esse.

Respondedo distinguendo Antecedens: Communatur existentia, tanquam conditio generalis cujuslibet productionis, concedo Antecedens: tanquam quid pertinet ad rationem formalem processionis ipsius, nego Antecedens, & Consequentiam. Dupliciter enim potest per aliquam productionem communicari existentia: primò tanquam per se primò specificativa illius productionis, eo modo quo terminus per se primò specificans generationem substantialem, est forma substantialis: secundò tanquam conditio generalis, quia hoc est necessarium ex communi ratione productionis; nec tamen existentia est formale specificativum cujuslibet productionis. Verbum ergo Divinum recipit primo modo existentiam, ex vi suæ processionis; quæ recipit intelligere, quod est formalissimè esse Dei, ut docet D. Thomas hic art. 2. secundo tertio modo Spiritus sanctus.

Objicies quartò: Processio per intellectum non habet rationem generationis in Deo in quantum est intellectio; aliàs omnis intellectio esset vera generatio; sed solum quatenus est divina: Atqui processio amoris in Deo, habet etiã quoddam esse divina: Ergo ratio generationis illi convenit.

Respondedo distinguendo majorem: Intellectio in Deo habet rationem generationis, solum quatenus est divina, prout ly *divina* dicit rationem constitutivam divinæ naturæ, concedo Majorem: prout ly *divina* significat rationem in creati, manifestantis essentiam, relationes, & attributa, nego Majorem. Similiter distinguo Minorem: Processio amoris in Deo habet quoddam esse divina: secundo modo, concedo Minorem, & Consequentiam.

Objicies quintò: Sequitur ex nostra sententia, Spiritum sanctum esse Filium realiter & identicè per processionem, esto non formaliter ex vi processionis: Consequens est absurdum: Ergo & insufficientis ratio à nobis tradita. Probatur sequela primò: Cui convenit definitio

A cum addito, cum eodem addito, convenit definitum: Sed Spiritui sancto convenit definitio filii, cum hoc addito, scilicet materialiter & identicè; cum sit procedens in similitudinem naturæ identicè per processionem, etsi non ex vi processionis formaliter: Ergo est identicè filius.

Secundò, Quod est simile producenti in natura formaliter ex vi processionis, est ex vi processionis formaliter filius: Ergo quod est simile producenti in natura per processionem identicè, est filius identicè per processionem.

Tertio, Spiritus sanctus est Deus identicè per processionem; quia per eam illi communicatur identicè natura divina: Ergo pariter erit per processionem identicè filius, etsi non formaliter ex vi processionis; quia per processionem habet esse similem identicè in natura Patri & Filio.

B Respondedo negando sequelam: ad primam probationem, nego Minorem: nam licet conveniat Spiritui sancto esse similem producenti in natura, cum illo addito, nempe identicè, definitio tamen filii non convenit illi cum addito; eò quod verba definitionis formaliter sint accipiendæ; ac proinde, cum in definitione filii dicatur, quod in similitudinem naturæ procedat, debet explicari formaliter ex vi processionis: unde addendo materialiter, ponitur aliquid destruens definitionem generationis, & rationem filii. Per quod ad secundam probationem constat solutio.

C Ad tertiam nego consequentiam, & paritatem. Ratio discriminis est, quia in definitione Deitatis non ponitur quod competat vel non competat per processionem, aut ex vi processionis, bene tamen in definitione geniti & filii: unde ut Spiritus sanctus sit Deus, necessarium non est, quod Deitas illi competat formaliter ex vi processionis, bene tamen ut sit genitus & filius.

Objicies sextò: Ideò Verbum procedit in similitudinem naturæ cum suo principio, quia procedit ut simile objecto intellecto: Sed etiam Spiritus sanctus ex vi suæ processionis procedit ut similis objecto amato: Ergo non minus procedit in similitudinem naturæ, quam Verbum. Major est Divi Thomæ hic art. 4. & patet, quia objectum intellectum est essentia divina. Minor verò probatur. Ideò verbum procedit ut simile objecto intellecto, quia intellectus constituitur in actu completo per similitudinem objecti cogniti: Sed etiam voluntas constituitur in actu completo per similitudinem objecti amati: Ergo Spiritus sanctus ex vi suæ processionis procedit ut similis objecto amato. Major est D. Thomæ citati, & constat; terminus enim per actionem productus, debet maximè assimilari formæ, quæ constituit principium in actu completo, & est inspiratio agendi: Ergo ex hoc quod similitudo objecti constituit intellectum in actu completo, sequitur terminum per intellectum productionem, debere esse in similitudinem objecti.

E Minor autem probatur: Voluntas constituitur in actu completo per illud, à quo sumitur specificatio actionis, & termini per eam producti: Sed specificatio volitionis, & termini per eam producti, sumitur ab objecto, & similitudine ejus expressa, per quam voluntas determinatur ad volendum hoc objectum potius quam aliud: Ergo voluntas constituitur in actu completo, per similitudinem objecti amati.

Respondedo hoc argumentum tangere gravem difficultatem, quam resolvunt communiter Theologi 1. 2. quæst. 9. an scilicet objectum amatum,

in intellectu per suam similitudinem expressam, concurrat activè ad sui amorem cum voluntate. Cajetanus, quem multi sequuntur, tenet partem affirmativam: Ferrariensis verò & plures alii, negativam; asserentes objectum cognitum extrinsecè solum & objectivè ad specificationem actus voluntatis concurrere. Quidquid sit de hac opinionum diversitate: omnes Authores in hoc conveniunt, quòd objectum cognitum se habet aliquo modo ut forma, quâ voluntas determinatur, ut in hunc potius quàm in illum actum prorumpat. Quo posito, salvari debet quare nihilominus non pertineat ad voluntatem producere formaliter similitudinem, sicut illam producit intellectus; quia objectum est forma, quâ ultimò cõpletur in ratione principii intellectiois.

215. Advertendum est igitur: quòd licet similitudo objecti in intellectu existens, sit aliquo modo forma, tam respectu voluntatis, quàm intellectus; aliter tamen, & aliter: nam se habet ad intellectum, ut forma in esse rei, hoc est ut forma realiter afficiens, perficiens, & actuans ipsum intellectum: ad voluntatem verò se habet ut forma in esse cognito; quia non inhæret illi, sed cum ea concurrat ut cognita, & ut illi ostensa; solumque in genere causæ finalis, & formalis extrinsecæ, seu specificantis ipsam volitionem, ut in Tractatu de actibus humanis ostendimus. Est autem proprium formæ in esse rei, determinare subjectum ad terminum sibi similem producendum; at verò formæ in esse cognito, sive concurrentis ut cognita tantum, proprium est, inquantum hujusmodi, ad se inclinare illud ad quod comparatur ut forma tali modo; atque ita & causare terminum, qui non sit per modum similitudinis, sed potius per modum actualis ponderis & inclinationis ad seipsam, quatenus repræsentat objectum; sive quatenus continet in esse repræsentativo bonitatem & convenientiam, quam habet objectum in se. Sive ergo ponatur quòd objectum in intellectu existens per suam similitudinem, activè concurrat ad actum voluntatis, sive non, salvatur quòd voluntas non debet producere simile, sed potius inclinationem. Unde in forma ad argumentum respondeo, concessa Majori, negando Minorem, ad cuius probationem, distinguo Majorem: idèd verbum procedit ut simile objecto intellecto, quia intellectus constituitur in actu completo per similitudinem objecti cogniti: ut per formam in esse rei, & realiter ipsum afficientem & actuantem, concedo Majorem: ut per formam tantum in esse cognito, seu solum ostensam & cognitam, nego Majorem, & sub eadem distinctione Minoris, nego Consequentiam.

216. Objicies ultimò: Proprium est voluntatis amantis producere tanquam terminum, unionem amantis cum re amata: Ergo perfectissima voluntas intra propriam lineam, producit perfectissimam unionem; Sed perfectissima unio in natura substantiali, est identitas numerica: Ergo voluntas Divina ex vi propriæ lineæ habebit communicare Spiritui sancto eandem naturam.

Nec valet si dicas, voluntatis esse proprium, producere unionem summam secundum affectum. Nam licet hoc sit verum in creatis, sicut in illis verum est, quòd intellectus producit simile secundum esse repræsentativum tantum, in Divinis tamen id erit verum de unione secundum naturam, sicut ex parte intellectus verum est de esse entitativo.

A Respondeo solutionem datam esse bonam. Ad impugnationem, nego paritatem. Licet enim quanto perfectior est amor, tanto perfectior debet esse unio; id tamen debet semper esse intra lineam amoris, non verò extrinsecè: at verò identitas in natura, est extra lineam amoris, non autem extra lineam intellectus, ut patet ex supra dictis.

§. VI.

Corollaria ex dictis.

EX dictis in decursu hujus articuli, quadam corollaria notatu digna deduci possunt, quæ breviter hæc exponam.

In primis ergo ex dictis colligo, Verbum Divinum, ex vi suæ processionis, procedere ut Deum, secus verò Spiritum sanctum.

B Prima pars hujus corollarii à quibusdam ex nostris negatur: quia existimant quòd procedere ut Deum, denotat Deitatem produci. Sed fundamentum hoc falsum est: Verbum enim procedere ut simile formaliter ex vi processionis, conceditur ab omnibus Theologis; abique quòd similitudo dicatur producta: Ergo Verbum procedere ut Deum, non est Deitatem produci, sed ex vi processionis communicari: quare cum Verbo, & non Spiritui sancto, divina natura ex vi processionis communicetur, ut patet ex supra dictis, Verbum ex vi processionis procedit ut Deus, non verò Spiritus sanctus. Unde hæc consequentia: Spiritus sanctus ex vi suæ processionis est Deus spiritalis: Ergo ex vi suæ processionis est Deus, non valet: quia in antecedente, particula, ex vi, reduplicat spiritalis, & facit ut processio appelletur supra illum; ac denotat rationem impullus, vel passivæ inspirationis, esse terminum formalem processionis Spiritus sancti, quod verissimum est. In consequente verò reduplicatio Deitatis, & significat illam esse terminum formalem ejusdem processionis, quod est falsum.

Colligo secundò, rationem Verbi & Filii secunda Trinitatis Persona esse formaliter idem abque virtuali discrimine; & solum distinguuntur ratione alicujus connotationis, quæ in ratione Verbi, non verò in ratione Filii importatur.

Hoc etiam corollarium sequitur evidentè ex principiis jam statutis: Nam si Verbum Divinum non esset formalissimè Filius, processio Verbi, seu dictio divina, non esset formalissimè generatio: Consequens est falsum, ut patet ex dictis: Ergo & Antecedens. Sequela Majoris probatur. Eodem modo distinguuntur processionis, quo illarum termini formalissimè sumpti: Sed Verbum & Filius sunt termini divinæ dictionis & generationis: Ergo si virtualiter inter se differant, divina dictio, seu Verbi Divini productio, non erit formalissimè generatio.

E Præterea: Sicut Verbi & Filii virtualiter inter se differant, darentur in Deo quinque relationes, & sex notiones: Consequens est contra D. Thomam, & communem Theologorum sententiam: Ergo & c. Sequela probatur: quia tam distingueretur relatio Verbi à relatione Filii, quàm distinguatur relatio Spiritus à relatione Patris & relatione Filii, scilicet virtualiter: Sed hæc virtualis distinctio sufficit, ut relatio spirationis activæ numeretur ut distincta à relatione Paternitatis & Filiationis: Ergo eadem virtualis distinctio sufficeret, ut numeretur relatio Verbi ut distincta à relatione Filii. Et idem dicendum esset de notionibus.

Accedit etiam auctoritas D. Augustini, qui

(referent

(referente D. Thomâ infra quæst. 34. art. 2. ad 3.)
 at: Verbum Divinum, eo dicitur Verbum quo Fi-
 lius. Ex quibus hoc argumentum conficitur: Deus
 non est eo intelligens quo volens, nec eo iustus
 quo misericors; propter distinctionem virtua-
 lem, quæ inter voluntatem & intellectum, nec
 inter iustitiam ac misericordiam reperitur:
 Sed ex Augustino, Verbum Divinum eo dicitur
 verbum quo Filius: Ergo ratio Verbi, & ratio
 Filii identificantur in secunda Trinitatis Perso-
 na, absque virtuali discrimine.

Quod autem distinguantur ratione alicujus
 connotationis, quæ in ratione Verbi, non verò
 in ratione Filii importatur, ut asserit secunda
 pars corollarii, manifestum est. Nam Verbum
 connotat representationem creaturarum, quam
 non connotat ratio Filii, qui solum dicit ordi-
 nem ad generantem. Item Verbum, in ratione
 Verbi, & ut manifestativum, dicit ordinem ad
 ipsam Trinitatem quam manifestat; Filius ve-
 ro, in ratione Filii, solum dicit respectum ad Pa-
 trem, a quo generatur.

Advertendum tamen est, hanc connotatio-
 nem in Verbo non importari magis principaliter
 & in recto, sed minus principaliter & in obli-
 quo. Verbum enim in recto & magis princi-
 paliter dicit relationem realem ad Patrem dicen-
 tem; in obliquo autem & minus principaliter
 importat respectum rationis ad creaturas, in eo
 representatas & manifestatas. Unde S. Thomas
 infra quæst. 34. art. 3. ad 4. Nomen idea principaliter
 est importatum ad significandum respectum ad crea-
 turas, & idem pluraliter dicitur in Divinis. Sed nomen
 Verbi principaliter importatum est ad significandum re-
 lationem ad dicentem, & ex consequenti ad creaturas,
 inquantum se intelligendo intelligit omnem creatu-
 ram. Et quæst. 4. de veritate art. 5. in corp. Quia
 Pater principaliter dicit se generando Verbum suum,
 & ex consequenti creaturas, ideo principaliter, &
 quasi per se, Verbum refertur ad Patrem; sed ex con-
 sequenti, & quasi per accidens, refertur ad creaturam:
 dicit enim Verbo, ut per ipsum creatura dicatur. Un-
 de quando in corpore ejusdem articuli ait, hoc
 nomen Verbi imponi ad significandum aliquid
 absolutum, cum aliquo respectu, solum intendit
 docere, quod Verbum Divinum, in ratione Ver-
 bi, non importat solum relationem ad dicen-
 tem, sed etiam divinam naturam ut representat.
 Nam in Verbo adæquate sumpto duo in-
 cluduntur, nempe ratio representationis actua-
 lissimæ objecti, & insuper ratio expressi, reali-
 terque producti ad dicentem. Unde licet in linea
 absoluta, & in Verbo præintellecto Personis,
 non possit reperiri ratio Verbi propriè & adæ-
 quate, defectu relationis realis ad dicentem, im-
 proprie tamen & inadæquate illi competit; qua-
 tenus in divina essentia invenitur ratio intelle-
 ctiva in ultima actualitate, & representationis ac-
 tualissimæ, naturæ, ac reatorum, & creatura-
 rum, ut in Tractatu de attributis ex eodem S.
 Doctore ostendimus.

A rationale animam esse, quæ tota est in toto
 corpore, & tota in minima ejus parte. Existimant
 alii Deum esse, qui totus ubique est, & nullibi
 est. Verissima est utraque sententia: mihi tamen
 addere licebit, relationem maximum quid in
 minimo esse. Vix enim explicari potest, quanta
 sit ejus tenuitas, debilitas, ac fragilitas. Nullius
 ferè est entitatis & subsistentiæ, nullius activita-
 tis ac efficaciam, nullius soliditatis ac permanen-
 tiæ; vaga semper ac nutans, semperque mobilis
 inter duos terminos, huc & illuc discurrit, & vel
 subjecti cui adhæret, vel termini quem respicit,
 destructione, vel propriæ fragilitatis pondere,
 eodem ferè momento quo nascitur, evanescit.
 Ubi tamen in Deo reperitur, tanta est ejus digni-
 tas, nobilitas, ac majestas, ut sacratissimum Tri-
 nitatis mysterium, quo nihil in Christiana Re-
 ligione nobilius & excellentius est, in solis rela-
 tionibus originis fundetur ac subsistat, illisque
 divinæ constituantur ac distinguantur personæ,
 ac denique illis sublatis, penitus ruerent præci-
 pua nostræ fidei fundamenta. Unde Angelicus
 Doctor, ubi de divinis processionibus, quæ sunt
 fundamenta divinarum relationum disseruit,
 statim de ipsis relationibus disputat; acturus
 postea de divinis personis, tam in communi,
 quam in particulari.

ARTICVLVS I.

An inter relationem divinam, & divinam ef-
 fectivam, sit aliqua distinctio actualis
 ante operationem intellectus.

§. I.

Præmittuntur quæ sunt certa de fide, & refe-
 runtur sententiæ.

SUPpono primò tanquam certum de fide, da-
 ri in Deo relationes reales. Quod, relictis plu-
 ribus Conciliorum & SS Patrum testimoniis,
 duplici ratione probat D. Thomas hinc art. 1.
 Prima habetur in argumento sed contra, his ver-
 bis: Pater non dicitur nisi à paternitate, & Filius à
 filiatione: si igitur paternitas & filiatione non sunt in
 Deo realiter, sequitur quod Deus non sit realiter Pa-
 ter & Filius, sed secundum rationem intelligentiam tan-
 tum, quod est hæresis Sabelliana.

Quod si contra rationem istam objicias: Deus
 dicitur realiter dominus, & tamen relatio domi-
 nii non est realis in Deo. Similiter Christus de-
 nominatur realiter filius B. Virginis, & tamen fi-
 liatio in ipso non est nisi relatio rationis, ut docet
 S. Thomas 3. parte quæst. 15. art. 5. Ergo etsi re-
 latio paternitatis, non realis sed rationis esset,
 denominaret tamen realiter Patrem.

Respondeo denominationem à nomine relati-
 vo tunc esse realem, etiam si relatio sit rationis,
 quando fundamentum est reale, à quo tunc pro-
 venit realis denominatio: unde licet relatio do-
 minii in Deo, & filiationis in Christo, rationis
 sit: quia tamen earum fundamentum est reale,
 nempe creaturarum productio, & B. Virginis
 generatio, Deus dicitur realiter dominus &
 Christus realiter filius B. Virginis. Cæterum in
 Patre divino, si paternitas non esset realis, non
 daretur reale fundamentum: nam paternitas
 supra generationem fundatur, quæ requirit rea-
 lem distinctionem geniti à generante; cumque
 distinctio in divinis personis sumatur à relatio-
 nibus,

DISPUTATIO III.

De relationibus divinis.

Ad quæst. 28. D. Thomæ.

Quærent Philosophi quid illud sit, quod
 maximum in minimo est? Censent aliqui
 Tom. II.